

Is een religieus humanisme mogelijk?

Niets is wellicht moeilijker dan duidelijk te maken wat men met een religieuze levenshouding bedoelt, want het woord religie zelf roept ogenblikkelijk emotionele reacties op. Wat ons een volkomen redelijk standpunt lijkt te zijn, geïnspireerd door menselijkheid, kan in de ogen van anderen bijgelovig, atheïstisch, kortzichtig of zelfzuchtig zijn. In de geschiedenis der mensheid is het begrip „religieus” op zoveel verschillende manieren gebruikt, dat het welhaast onmogelijk lijkt een eenheid van conceptie te ontdekken. Aan die veelheid van begrip voegt de religieuze humanist zijn eigen standpunt toe en het is over de mogelijkheid van een religieus humanisme, dat ik vandaag met U wilde spreken.

In primitieve samenlevingen was het religieus om de eerstgeborenen aan de Goden te offeren. Een zoenoffer van de vrucht van het lichaam voor de zonden van de ziel.

In India waren er mannen voor wie het religieus was om vrouw en gezin te verlaten, om in volkomen eenzaamheid en meditatie de eenheid met de kosmos te bereiken, elders werden jonge meisjes als heilige danseressen praktisch in tempels gevangen gehouden. In de Rooms Katholieke religie was het een heilige taak van de Inquisitie om ketteren naar de brandstapel te voeren zonder bloedverlies, want „ecclesia abhorret e sanguine”, de Kerk verafschuwt bloedvergieten.

In de Islam was het religieus om het zwaard te baden in het bloed der ongelovigen en een groep Hebreeuwse stammen achtten het hun religieuze plicht om afschuwelijke oorlogshandelingen te plegen ten aanzien van hun tegenstanders.

In meer moderne tijden herinner ik me hoe na mijn ter door veroordeling in Bordeaux in 1943 een S.S. veldprediker erop stond met mijn eventuele zaligwording te bespreken indien ik voor de executie nog het doopsel zou willen aanvaarden.

* * *

Religie, het is duidelijk, betekent zeer verschillende zaken voor verschillende mensen en voor verschillende historische periodes. Maar één ding staat vast voor alle traditionele opvattingen omtrent religie, dat is de centraliteit van een God, en hier nu zou een religieus humanistische levenshouding principieel verschillen.

Ik onderstreep de woorden „een religieus humanistische levenshouding”, want dit is een persoonlijke opvatting. Het begrip God levert voor mij geen moeilijkheden op, want wat ieder mens in de intimiteit van zijn eigen geweten denkt over de uiteindelijke vragen van dit bestaan, vragen zoals „bestaat er een God, is er onsterfelijkheid, is er een zalig-worden na den dood”, al deze uiteindelijke vragen en hun antwoorden zijn zo persoonlijk, dat men wie dan ook het recht moet ontzeggen om die antwoorden voor een ander te formuleren. Het is vaak beweerd dat ieder mens zijn eigen Godsgedachte schept. Misschien is dat wel zo, maar is het werkelijk een bevredigende stelling? De Godsgedachte lijkt mij veeleer het beeld dat de mens schept van wat ieder individu zelf zou willen worden of willen zijn. In het scheppen van een Godsdeed reikt de mens uit naar de hoop voor zijn samenleving, naar het ideaal, de aspiraties voor een leven van grotere waardigheid, groter verstaan en meer diepgaand geluk.

Neen, het Godsbegrip is geen werkelijk onoverkomelijk object voor de religieuze humanist, en is dat ook historisch nooit geweest. Het zijn veeleer de uiterlijke vormen van de traditionele religieuze rituelen, de rituelen, de dogma's, de ceremonies, die ons in verwarring brengen over wat met een religieuze levenshouding bedoeld kan worden. De vraag die velen zich stellen is: „Maar is het dan mogelijk om een religieuze levenshouding te hebben zonder de vormen van religie, zonder rituelen,

zonder symbolen of mystiek?" Het antwoord op die vraag is „ja, er kan een religieuze levenshouding geschapen worden zonder de uiterlijke vormen van wat in het algemeen onder religie wordt verstaan". En verder, „er kan een gerichtheid op geheiligde waarden geformuleerd worden, zonder nochtans een beroep te doen op bovennatuurlijke machten, of bovennatuurlijke interventie". Er is een religieuze werkelijkheid van het geweten mogelijk, een gericht-zijn op 't uitbouwen van menselijke waardigheid, een morele menselijke zelfstandigheid.

Het is wellicht tragisch, dat het vooral op religieus gebied zo ontzettend moeilijk lijkt om door verouderde begrippen en dogmatische stellingen heen te breken. We hebben geleerd om op het gebied der medicijnen afscheid te nemen van de middeleeuwse heilkunst die een mengeling was van mythologie en wonderdaden. Geen zinnig mens zou vandaag nog accepteren, dat b.v. een epidemie, zoals de pest-epidemie van de 14e eeuw veroorzaakt werd door boosaardige Joden, die een poeder samengesteld uit fijngewreven muggen en spinnen in de waterbronnen zouden hebben geworpen. Geen zinnig mens accepteert in onze tijd dat aderen een universeel middel is tegen bijna alle kwalen. En hetzelfde geldt voor zoölogie, voor de physica, voor astronomie of voor aardrijkskunde. We zijn eenvoudigweg het bijgeloof in dit alles ontgroeid.

* * *

Waarom zou het dan zo moeilijk zijn om op het gebied van de religie ook een ontwikkeling te zien, die althans de weg openlaat voor een religieuze levenshouding gebaseerd op de centraliteit van de morele idealen der mensheid en niet uitsluitend op die der bovennatuurlijke verschijnselen?

Wat is de centraliteit van de morele idealen der mensheid? Het betekent de groei van het individu, de ontwikkeling van iedere mens van de status van-alleen-maar-deel-te-zijn-van-de-menselijke-samenleving, naar deel-te-zijn-van-een-ethische-orde. Deze ontwikkelingsgang is mogelijk door een zich bewust instellen, door een bewust bevorderen van een ethisch ideaal in de menselijke verhoudingen. En dat niet alleen maar als een filosofie, maar vooral als een levenswerkelijkheid, in onze huwelijken, in de verhouding tussen ouders en kinderen, in onze arbeidsverhoudingen en in onze sociale en politieke organisaties. Morele idealen zijn niet alleen voor zondag- of zaterdagmorgendiensten, zij dienen sociale en geestelijke werkelijkheid te zijn in alle uren van de hele week. Het is, zo zou ik het willen stellen, een ware religieusiteit, die zich niet concentreert op bovennatuurlijke openbaring, of de rituelen van georganiseerde godsdiensten. Het is een nieuwe dimensie, een nieuw perspectief. Het is wellicht één der meest tragische vergissingen der traditionele religies geweest, dat zij zich gebaseerd hebben op de menselijke hulpeloosheid, en neiging tot zonde, om op die manier des te beter de Goddelijke dimensie te doen uitkomen, dat verlossing alleen mogelijk kan zijn door een volledige onder-schikking aan de bovennatuurlijke macht van een Verlosser.

Door deze leerstellingen leven talloze miljoenen onder de schaduw van angst, zonde- en schuldgevoel. En het komt mij voor dat dit schuldgevoel in onze Westerse samenleving althans een der belangrijkste oorzaken is geweest van een fundamentele geestelijke ontsporing, van de gewelddadigheid en niet eindigende broedermoord.

Oorlogen zijn gevoerd, honderduizenden zijn beestachtig afgemaakt door alle eeuwen heen, om toch vooral de ENE en Absolute waarheid te doen zegevieren. Waarom toch de krampachtige gespannenheid over antwoorden, indien de substantie van het menselijk bestaan fundamenteel altijd vragen moet blijven? Is dit alles niet toch contra alle leerstellingen van liefhebben, van naastenliefde, van de heiligheid van den mens als geschapen naar Gods evenbeeld? De profeten van het O.T. en de profeet van het N.T. hebben allen steeds weer geproclameerd dat het rechtvaardigheid was, wat mensen moesten zoeken, rechtvaardigheid en niet ritën of dogma's. Zoals ik eerder reeds trachtte te zeggen, het wezenlijke probleem-gebied tussen een religieus humanistische en een religieus orthodoxe levenshouding, is niet het Godsbegrip. De negativiteit van een radicaal atheïsme is welhaast even groot als die van een radicale orthodoxie. Neen, het wezenlijke probleem heeft te doen met het positief aanvaarden en beoordelen van elkaars verscheidenheid voor zover het de uiteindelijke vragen van het leven aangaat, en het scheppen van verbondenheid voor zover het de kwestie van de morele idealen van de menselijke samenleving betreft. De nieuwe religieuze dimensie is er een van de zich steeds meer bewust wordende mens, en een vermindering van het belang van dogma's of theologische doctrines.

Wij mensen, ALLE mensen, wat ook onze opvattingen over God of hiernamaals mogen zijn, leven een precair bestaan. We zijn op ieder ogenblik van ons leven slechts EEN hartslag verwijderd van het niet meer zijn. Het leven van ieder van

ons, wat ook onze ervaringen zijn, is een voortdurend zoeken naar evenwicht, psychisch en biologisch. Hoe vaak weten we ons niet aan de rand van het geestelijk verdragelijke, hoe vaak in momenten van diepe eenzaamheid moeten we niet al onze krachten bijeenbrengen om alleen maar vol te houden en dóór te gaan? Er is een gebrokenheid, een noodzaak om mét conflicten te leven, mét 't verliezen, 't loslaten.

Wat ons bezielen kan, wat ons kracht kan geven, is in wat ons verenigt, hier en nu in dit leven, op de basis van een geloof in de menselijke mogelijkheid om zinvolle beslissingen te maken. Het is in onze natuur om, vaak mis te tasten, om vaak te struikelen, maar het wezenlijke is niet of we gewond worden of pijn lijden, het wezenlijke is of we dit alles kunnen zien binnen het raam van een bestaan, dat ondanks alles, zin heeft. Noem het vertrouwen, noem 't innerlijke vrede, noem 't geloof, doet dat er werkelijk toe?

Als we ons afsluiten van onze medemens omdat zijn Godsgedachte, zijn begrip van Verlossing anders is dan het onze, als we de schotten optrekken om toch vooral niet de ander te hoeven zien in zijn of haar menselijke werkelijkheid, dan, als we de menselijke samenleving zo schenden en verdeeld houden, dan bevorderen we niet alleen het immorele, het zieke, het gewelddadige in de maatschappij, maar we beledigen, ja we ontkennen wat er aan heilige vonk in ons mogelijk is. Wat telt is niet alleen maar dat we elkaar verdragen, maar dat we streven naar de dynamische mogelijkheid om in elkaar de menselijke belofte naar voren te brengen. Ieder van ons heeft ongecultiveerde, in de routine van de dag onberoerde mogelijkheden voor een voller bestaan. Als we onze medemens helpen, zijn of haar psychische gezondheid kracht en werkelijkheid te ontvouwen, dan helpen we ook onszelf, dan bevorderen we ook in onze eigen geest en ons eigen hart, de mogelijkheden van geluk en een innerlijk-gevoed uitreiken naar een zinvol leven. In dit licht gezien is een religieus humanistische levenshouding er daarom niet alleen een van redelijkheid, maar ook van warmte en liefde en hoop.

Dr. I. SPETTER

EEN KOSTBAAR BEZIT

Prijs f 2.50

vormt de humanistische

WEEKKALENDER 1958

**Bestelt
tijdig!**

welke zijn waarde ontleent aan de
fraaie uitvoering en de opgenomen citaten
(gekozen door H. G. Cannegieter)

Reeds nu verkrijgbaar bij het **CENTRAAL BUREAU HUMANISTISCH VERBOND**
Oudegracht 152, Utrecht - Telefoon 030-10163 - Postrekening 304960

HET WOORD VAN DE WEEK

VERSCHIJNT
WEKELIJKS
13 OCTOBER 1957

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer

Mevrouw

Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 1,— p. kwart., losse numm. f 0,20, buitenland f 4,60 p.j.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.